

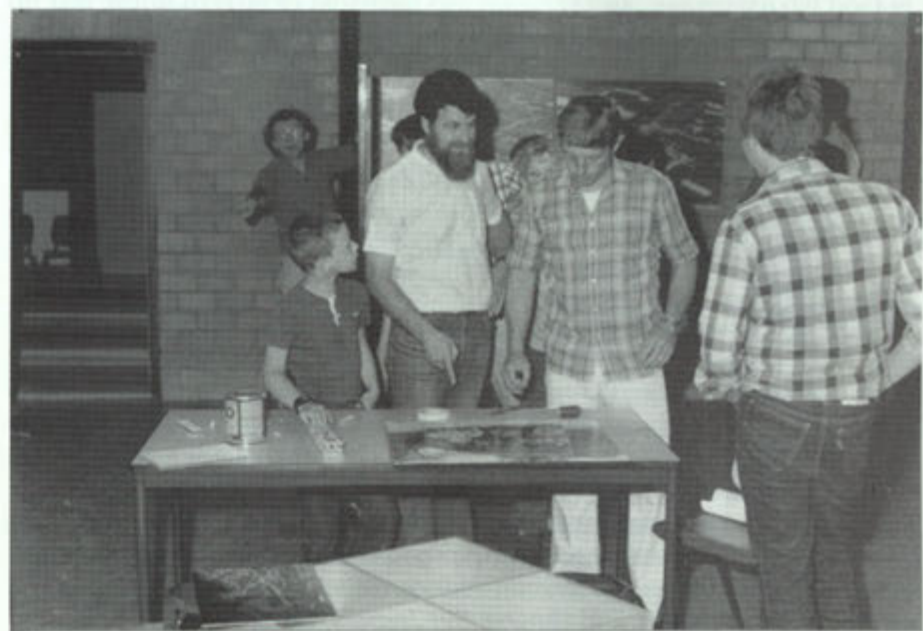
grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' maart 2005, 25e jaargang nr. 1

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' maart 2005, 25e jaargang nr. 1

Bij de voorpagina.

*Juni 1982. Eerste Grueles-tentoonstelling in en rond de bibliotheek.
Medewerkers van Grueles rondom de pas gerestaureerde brandspuit uit 1858.
Titelpagina: Inrichten van de tentoonstellingsruimte. V.l.n.r. John van de
Weerd, Jeffrey Jaspars, Zjêf Simons, Bèr Jaspars, Gerard Segers.*

Voorwoord redactie

Het eerste kwartaal van 2005 zit er op. Hopelijk zijn die eerste drie maanden zonder al te veel problemen of mankementen verlopen. Maar hoedt u: het kan verkeren! Als we het oud Gronsveldse gezegde "Paose ién de Miert, alles verkierd" mogen geloven, dan moeten we het komende jaar op onze tenen lopen, bedachtzaam zijn bij alles wat we doen en tegenslagen incalculeren. Maar misschien heeft deze zegswijze slechts betrekking op het weer. En daar is tegenwoordig toch geen touw aan vast te knopen, dus valt alles achteraf misschien best nog mee. Aan het eind van het jaar spreken we ons "es God bleef" weer, om te zien of dit "onheilspellende" gezegde bewaarheid is geworden.

Dit exemplaar van Grueles, en de drie delen die dit jaar nog volgen, zijn best bijzonder. Als u de omslag immers een beetje heeft bestudeerd, dan is u opgevallen dat dit boekje deel één is van de vijftiende jaargang. Grueles bestaat al 25 jaar en viert daarmee zijn zilveren jubileum. Nu hoor ik u zeggen: "Nondezjoûw, dat gèit gaw!" Maar ja, tijd vliegt als je plezier hebt. Vijftiende jaargangen boordevol boeiende teksten, nostalgische foto's, karakteristieke dorpsfiguren en al die andere onderwerpen waarmee u vier keer per jaar wordt verblijd. Het septembernummer van dit jaar wordt overigens helemaal een museumstuk, aangezien dat boekje het magische getal 100 draagt. Een bijzonder nummer dus.

En dat Grueles dit jaar vijftiende jaar bestaat, wordt uiteraard gevierd. In september zal Grueles in de dorpskern een festijn organiseren dat zijn weerga niet kent. U bent natuurlijk van harte welkom. We bieden u muziek, dans, drank en voedsel in overvloed. Dus noteer 2, 3 en 4 september alvast met stip in uw agenda.

O ja, onlangs las ik een weetje, dat ik u beslist niet wil onthouden: het schijnt dat vrouwen die tijdens ruzies hun stem verheffen, langer leven. Schreeuwende mannen leven juist korter. Dus heren, bezint eer ge begint wanneer u tijdens woordenwisselingen tegengas geeft. Ik wens u een zalig en fluisterzacht Pasen.

Groet,

Maarten Heijnen

D'n haon (érg platte kaal)

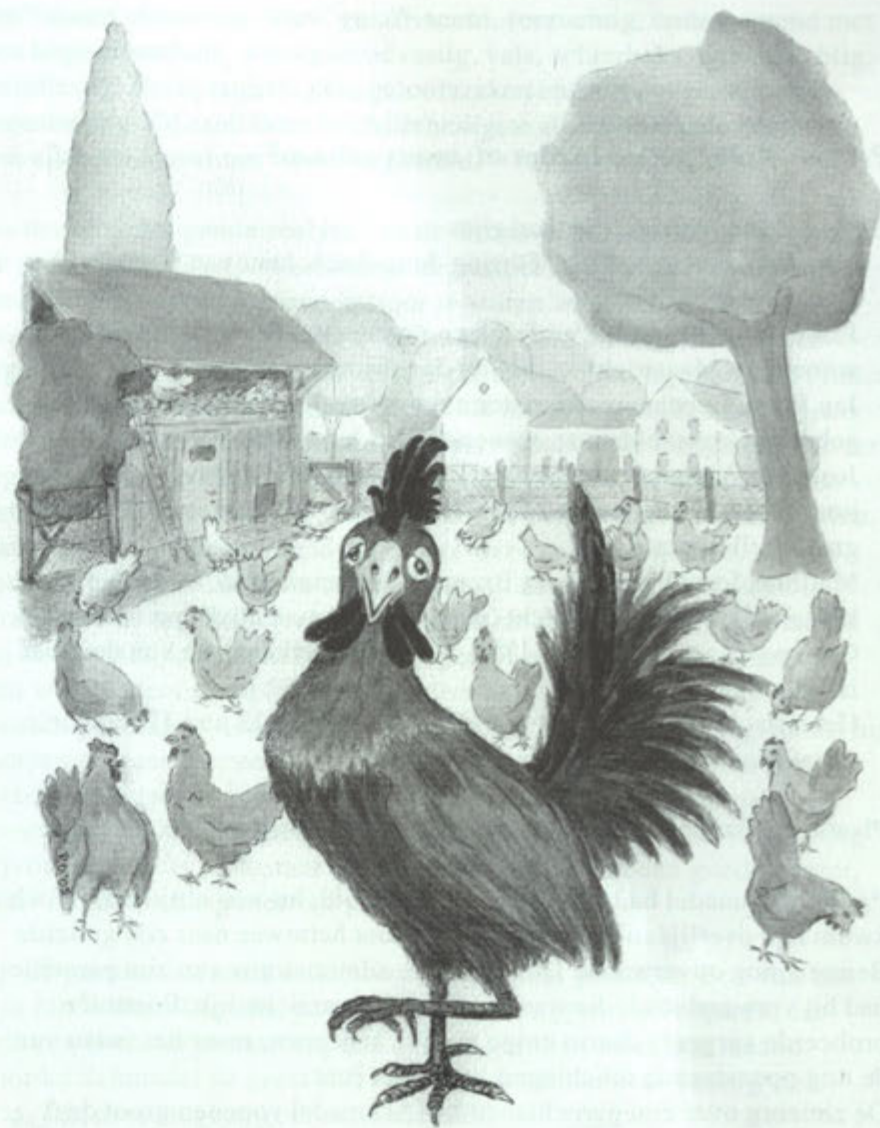
“Ach”, zaag d'n haon,
'r haw zjus, ömdat 'm dy kaans woerd geboëje,
en passant 'n Barnevelder hoon getroëje,
“bié de hoonder hebs te 'n bêste baon,
al môt ich d'r dêk fleenk tiëngenaon.
Ich doon me wêrk mêt vëul plezeer,
zoe ês dat noé oüch waol weer.”

“Oe ich mich zelf érg ién bewoonder,
ês mié resjpek vuur al dy hoonder.
M'r zèt waol 'ns, zoonder fetsoén,
ich zoüw me wêrk vuur de seks mer doén.
Loor, zeugkde ich dat bié die pryje,
goûng ich sebiet nao de lekbatteryje.
Want dao, bié die hitsige joûng pölle,
kênt 'nne vakmaan 'n lëvenstaak vervölle.

Mich vuur 't hok wèite te gëve,
ês mién ideaal vuur gaans mié lëve.
Ich been persys vaan mié vak neet vys,
toch gèit 't mich öm d'n deens dè ich bewys.
Dat die krynge neet zoonder mich kënne,
vên ich zjenaant van dy “sophênne.”

Wil Reintjens

illustratie: Piet Orbons

Pastoor Kolb, goede herder of zwart schaap?

De hoofdpersonen in dit artikel zijn:

- Max Emanuel, graaf van Törring-Jettenbach, heer van Gronsveld, woonachtig in Beieren.
- Josef Anton Prümmer, grafelijk commissaris, afkomstig uit Beieren, wonend te Maastricht in de Sint-Jacobstraat.
- Jan Frans Lebens, rentmeester en drossaard (officier van Justitie), geboren Gronsveldenaar, wonend in het huis thans Rijksweg 91.
- Josephus Antonius (de) Schmadel, pastoor van Gronsveld vanaf 24 juni 1748. Overleden op 24 juli 1754. Daarvóór hofkapelaan van de graaf in Beieren.
- Matthias Josephus Kolb uit Braunau, licentiaat in de theologie en het kerkelijk en wereldlijk recht (een geletterd man dus!), pastoor van Gronsveld vanaf 23 juni 1755. Daarvóór hofkapelaan van de graaf in Beieren.
- Henricus Meyers, pastoor van Gronsveld vanaf 23 juni 1767 door vrijwillige afstand van het ambt door Kolb.

Plaats van handeling: Gronsveld in het derde kwart van de 18^e eeuw.

Pastoor Schmadel had een slechte gezondheid, hij was altijd ziek. Toch kwam zijn overlijden, hij was verteerd door heimwee naar zijn geliefde Beieren, nog onverwacht. De financiële administratie van zijn parochie had hij verwaarloosd; die was daardoor onoverzichtelijk. Prümmer probeerde vergeefs daarin enige orde te scheppen, maar het innen van de nog openstaande rekeningen lukte niet echt.

De zielzorg over zijn parochianen had Schmadel voor een groot deel overgelaten aan een deservitor (priester-plaatsvervanger) en aan zijn kapelaan, voor zover die er tijd voor had, want die had ook de hulpkerk Eckelrade 's zondags onder zijn hoede.

Gelukkig had deze verwaarlozing volgens Prümmer weinig negatieve gevolgen want "de parochianen zijn brave lammeren; ook al zou er een heel jaar geen H.Mis gelezen worden of niet gepreikt worden, dan nog bleven zij hun geloof trouw", zo schreef hij in juli 1754 aan de graaf. Een maand later tapte Prümmer uit een ander vaatje. De "brave lammeren" waren plotseling "sluw, geraffineerd, eerzuchtig, ondernemend met een hoge eigendunk, weinig standvastig, vals, achterbaks, wraakzuchtig, strijdlustig, slecht onderlegd in geloofszaken en extreem gericht op eigenbelang. Zij aanbidden het Allerheiligste alleen omdat de hostie in een zilveren monstrans wordt uitgestald."

Na deze vernietigende analyse van de Gronsveldse volksaard vroeg hij de graaf die in Gronsveld rechtens de pastoor benoemde, (patronaatsrecht) een ijverige en goede pastoor te sturen want het gehalte van de priesters in deze streek liet veel te wensen over. Maar met die twee eigenschappen kwam de toekomstige pastoor er niet: hij moest de Franse taal beheersen, want zijn bisschop zetelde in het Franstalige Luik, goed Hoogduits kunnen schrijven voor zijn correspondentie met de graaf, over eigen meubels en kapitaal beschikken. (Een pastoor die aanzien wilde hebben kon niet gehuurd bij een boer zitten, zonder eigen meubels. Men had overigens al gemompeld dat er wel weer zo'n wanhopige, hongerlijdende Duitser, verdreven uit zijn land, op de pastorie zou komen te wonen die de landskinderen het brood uit de mond stootte.) Ook moest hij de plaatselijke kost kunnen verdragen of een eigen kokkin meebrengen want anders stond hem niets anders te wachten dan stokvis met mosterd, aardappels en wortels. Tenslotte (er kon nog meer bij) moest hij kunnen omgaan met een weinig gehoorzaam volk en met ketters, te weten protestanten in Maastricht en in de Landen van Overmaas. De bovenlaag van de bestuurders in Eijsden, Oost-Maarland en Valkenburg bijvoorbeeld was protestant. Prümmer vroeg niet om een goede herder, maar om een schaap met vijf poten.

Op de pastoorsvacature reflecteerde een aantal priesters. Een van hen was Jan Willem Dupuits, pastoor van Membruggen bij Tongeren, een geboren Gronsveldenaar. Hij had al eens gesolliciteerd, een maand voordat Schmadel de geest gaf, toen hij hoorde dat deze ernstig ziek was. Een man met een vooruitziende blik!

Nu Schmadel was ontslapen, herhaalde Dupuits zijn sollicitatie, ditmaal ondersteund door een aanbevelingsbrief van zijn oom Lebens. Die was

drossaard van Breust. Een man om rekening mee te houden. Toen later vaststond dat de keuze niet op Dupuits was gevallen, adviseerde Prümmer dan ook de afwijzing zeer omzichtig te formuleren. Twee andere sollicitanten kwamen volgens Prümmer absoluut niet in aanmerking voor de vacature; het waren Maastrichtenaren, de parochianen mochten "die van Maastricht" niet.

De nieuwe pastoor

In september 1754 werd Matthias Kolb tot pastoor benoemd, tot dan hofkapelaan van de graaf in München (wie het dichtst bij het vuur zit, warmt zich het best). Eind november, na een reis met veel oponthoud, kwam Kolb in Luik aan, waar hij Prümmer voor het eerst ontmoette, die hem alvast veel moeilijkheden met zijn parochie voorspelde. In Luik werd hij door de aartsdiaken (de bevoegde kerkelijke autoriteit voor de parochie Gronsveld) allervriendelijkst ontvangen.

Begin december kwam Kolb in Gronsveld aan, waar hem, naar eigen zeggen, een vriendelijk welkom ten deel viel. Zijn pastoraat begon overigens pas op 23 juni 1755.

Schloss Pertenstein, één van de kastelen van graaf Törring, bij wie Kolb hofkapelaan was geweest.

Voor hem moet de overgang van Beieren naar Gronsveld enorm zijn geweest. München was ook toen al een centrum van economisch, cultureel en wetenschappelijk leven. Een prachtige stad met indrukwekkende kerken, rijke adellijke behuizingen en voornamelijk wetenschappelijke instituten. De familie Törring-Jettenbach bewoonde een stadspaleis in München. Daar had Kolbs werkplek gelegen.

Gronsveld had een vervallen, onbewoonbaar kasteel en een verwaarloosde parochie: de liturgische gewaden voor de kerkelijke eredienst waren tot op de draad versleten, er was geen godslamp, een processiehemel ontbrak, het huidige orgel was er wel al, maar er was geen organist.

De meeste woningen hadden alleen een bewoonbare begane grond; als er al een eerste verdieping was, dan was die er alleen "zum Wind machen", om indruk te maken. De familie woonde met knecht, hond, geit en zelfs varken in de keuken, het enige bewoonbare vertrek. In heel Gronsveld waren er hooguit twintig echte bedden.

Toch was er één omstandigheid die de bittere pil voor Kolb vergulde: Gronsveld was een rijke parochie "eine der besten Pfarreien in hiesiger Gegend". De kudde arm en de herder in goeden doen want hij had recht op de helft van de tienden (belasting). Toch kampte hij meteen met een tijdelijk financieel probleem. De pacht van de pastorele landerijen en de tienden werden pas weer met Sint-Jan (24 juni) betaald, dus over negen maanden. Kolb schreef aan de graaf: "Alleen God weet hoe ik die tijd moet doorkomen." Bij zijn aankomst in de parochie was er voor de pastoor geen geschikte woonruimte beschikbaar (daarover later meer). Hij vond kost en inwoning bij rentmeester en drossaard Lebens, een lid van de heersende klasse.

Voor het huisvestingsprobleem van de pastoor had de aartsdiaken in Luik ogenschijnlijk een simpele oplossing. Hij zou een bezoek brengen aan de parochie om de godsdienstige en materiële stand van zaken te controleren (de visitatie), constateren dat er voor Kolb geen woning beschikbaar was en dan, overeenkomstig de geldende regels van het kerkelijk recht, de parochianen opdragen een pastorie te bouwen. Prümmer vond dit een slecht plan, deels omdat hij Luikse bemoeienis beschouwde als ongewenste inmenging in het graafschap maar ook omdat de parochianen op de hoogte waren van de problemen die zich in het verleden hadden voorgedaan bij pogingen om tot een eigen pastorie te komen. Het plan ging niet door.

De verhouding tussen pastoor en parochianen

Doordat Kolb, weliswaar noodgedwongen, er was immers geen eigen woonruimte beschikbaar, zijn intrek nam bij Lebens, sloot hij zich, zeker in de ogen van zijn parochianen, aan bij de heersende klasse. Maar volgens Kolb zelf zouden de parochianen juist blij geweest zijn met hem die als vreemdeling zich onafhankelijk zou kunnen opstellen tegenover de upper ten, lees: Prümmer.

Toen later bleek dat hij bij zijn regelmatige bezoeken aan München zich tegenover de graaf negatief uitliet over Gronsveld (zo had hij geklaagd over het gedrag van de schutterij tijdens de processie), groeide het wantrouwen.

Vier maanden na zijn aankomst in Gronsveld schreef Kolb de graaf dat hij op advies van niet nader genoemde personen naar Maastricht was verhuisd. Hij zou daar bijna een jaar blijven wonen. Zielzorg met afstandsbediening. De parochie liet hij over aan een deservitor en aan zijn kapelaan die ook in Eckelrade het altaar bediende.

Ook fysiek groeide de afstand. Daar kwam nog bij dat Kolb de landstaal niet sprak. Dat mag voor de boetvaardige biechteling een voordeel zijn geweest, voor Kolb als predikant was het een onoverkomelijk bezwaar. Weliswaar ligt er in het archief in München een in de landstaal met de hand van Kolb geschreven preek, maar dat zegt niet veel; overschrijven is niet moeilijk. Kolb schreef trouwens zelf aan de graaf dat hij de landstaal onvoldoende beheerste om te preken. Bij zijn definitieve vertrek uit Gronsveld was er in een attest over zijn functioneren nog steeds sprake van zijn taalprobleem. Kortom, een vertrouwensband tussen herder en kudde lijkt twijfelachtig.

De pastorie, een gebed zonder end

Toen rond 1700 de vervallen kerk gedeeltelijk gesloopt en vervolgens herbouwd werd, brak men de pastorie af. Sindsdien woonden de opeenvolgende pastoors in een aan de graaf toebehorend huis. Huur hadden zij daarvoor nooit hoeven te betalen. Later heeft de toen regerende graaf het huis aan de voorganger van Schmadel verkocht. Die voorganger had het laten opknappen en bij zijn vertrek aan Schmadel verkocht, die het op zijn beurt nog eens liet vertimmeren. Inmiddels bedroeg de waarde 4.000 gulden. Kolb kon het huis van de erven Schmadel kopen, maar hij vond dat die teveel vroegen. Hij zou hen mores leren, hij zou hen wel krijgen. Vóór het huis lag een stuk grond van de parochie. De graaf kon dat ten

behoefte van hem (Kolb) onteigenen. Als hij nu pal vóór het huis van de erven zijn pastorie liet bouwen dan raakten die hun huis aan de straatstenen niet meer kwijt. In het belang van de erven verzette Prümmer zich hevig. Het snode, onchristelijke plan kwam niet tot uitvoering.

In januari 1756 schreef Kolb dat het huis toch was gekocht. Hij betaalde 2.000 gulden, de parochie droeg 1.000 gulden bij. Daarmee had de pastoor nu wel een huis, maar de status van pastorie had het niet want de bisschoppelijke statuten stelden dat de parochie voor een pastorie moest zorgen. In dit geval had de parochie slechts een, zij het flinke, bijdrage geleverd.

Toen Kolb in 1768 als pastoor terugtrad, ontstond er opnieuw gekissebis over de prijs van het woonhuis. Zijn opvolger Meyers wilde 3.000 gulden betalen, Kolb vroeg 3.500. Kolb speelde een troef uit door te dreigen dat hij tot zijn laatste snik in het huis bleef wonen als Meyers niet bijdraaide. Een ongeloofwaardig dreigement want hij wilde maar al te graag uit Gronsveld weg. Zij werden het eens over 3.300 gulden plus een winter lang stro voor de twee rij- en koetspaarden van Kolb.

Op verzoek van de graaf zou Meyers naar een oplossing zoeken om van zijn nieuw verworven woonhuis een pastorie te maken.

Overigens hoefde Kolb niet te rekenen op een pensioen van de graaf. Daarom stelde hij voor een plaatsvervanger te nemen aan wie hij zijn plaats kon verkopen. Deze zou hem jaarlijks een som geld moeten uitbetalen. Kolb zou gedurende een jaar in Parijs van het goede leven gaan genieten.

Vergelding of vandalisme?

In mei 1758, Kolb woonde toen twee jaren in Gronsveld, werden 's nachts in zijn moestuin, gelegen tegenover de kerk, kornoeljeplanten uitgetrokken en bijenkorven vernield. Burgemeester Peter Bouchoms, die in verband met dit incident door de schepenbank als getuige werd verhoord, wist absoluut niet wie dat kon hebben gedaan. Wel was hij er bij toen de pastoor na het lof, staande voor de kerkdeur "mit luyde stimme en publiekelijk seyde eenen patacon te sullen geven aan den genigen die hem soude bekend maeken wie sulx gedaen hadde."

Dat Kolb deze oproep rechtstreeks tot zijn parochianen richtte kan er op wijzen dat hij de dader onder hen vermoedde. Had hij een kwaad geweten? Een patacon was een muntstuk met een waarde van 64 stuivers. Een dagloner in de landbouw verdiende 6 stuivers per dag. Zestig procent van de werkgelegenheid in Gronsveld hield rechtstreeks verband met de landbouw. Voor velen was een patacon dus een flink bedrag. Veldbode (veldwachter) Paggen, ook als getuige verhoord, wist nergens van. Evenals de burgemeester was hij erbij toen de pastoor de patacon uitloofde. Aan het eind van het verhoor kwam Paggen met een verhaal dat slechts schijnbaar met dit strafbare feit verband hield. Veertien dagen geleden, dus ruim vóór dit incident, had hij op de markt in Maastricht van een ketellapper gehoord dat drie personen uit Waldfeucht onder het stadhuis waren ingesloten. Zij hadden bijenwas van onbekende herkomst te koop aangeboden. Misschien lag daar het door Paggen veronderstelde

verband met de bijenkorven van Kolb. De veldbode ondertekende zijn verklaring met een kruisje: hij kon niet schrijven. Het onderzoek van de schepenbank bleef zonder resultaat, een verdachte werd niet gevonden. De pastoor kon niet als getuige worden gehoord. Volgens het toen geldende kerkelijk recht kon hij alleen voor een kerkelijke rechtbank verschijnen. Was het genoemde feit een incident of een wraakactie?

In september 1765 om half tien 's avonds werden "van buitenshuys de glase vensters van de camer en de keucken in stukken geworpen". In de pastorie waren op dat ogenblik aanwezig: Elisabeth Konings, 16 of 17 jaren oud, in dienst als "koeyen meyd" en Maria Anna Habets, 27 jaar, "keuckenmeydt". Beiden woonden in de pastorie. Over de pastoor werd niet gerept. Elisabeth was op haar slaapkamer in slaap gesukkeld toen de ruiten sneuvelden. Anna was nog in de keuken waar "eenen steen langs haer hoofd gepasseert" was.

De vrouwen hebben niemand gezien, uit angst durfden zij ook niet naar buiten te gaan, integendeel, zij hadden een veilig heenkomen gezocht op de zoldertrap.

Drossaard Lebens zette het strafrechterlijk onderzoek in gang. Hij stuurde de veldbode Paggen naar alle herbergen binnen Gronsveld met de opdracht om aan "de weerd en de weerdinne" een aantal vragen te stellen: is er in de nacht van zondag op maandag na negen uur nog volk in hun herberg geweest? Zo ja, wie waren het en hoe lang zijn ze gebleven, waren het inwoners van Gronsveld geweest of vreemdelingen? Ook moest hij in alle huizen van Gronsveld vragen of iemand wist of had gehoord wie de ruiten van de pastoor had ingegooid.

U raadt het al: alles negatief. Het onderzoek leverde dus niets op, de herbergen na negen uur uitgestorven, de Gronsveldenaren wisten nergens van, de pastoor werd weer niet als getuige gehoord. Paggen ondertekende met zijn naam, hij had inmiddels leren schrijven. Het onderzoek werd afgesloten. Het laatste voorval heeft meer het karakter van een wraakactie dan van een incident. Hoorde men een parochiaan opgelucht adem halen?

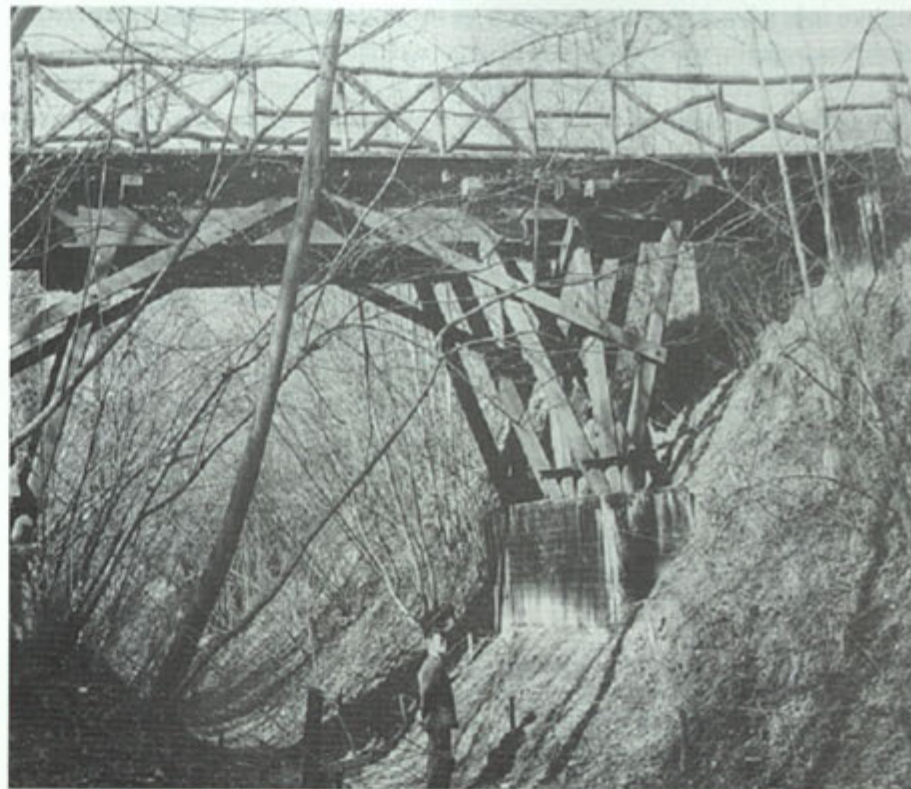
In 1767 werd pastoor Meyers aangesteld als opvolger van Kolb. Die haalde misschien ook wel opgelucht adem.

Hans Kengen

Tekeningen: Harrie Huveneers

De Brök uöver de Sjêheldergröb

1960. De oude brug, gezien vanuit de "Sjêheldergröb". Onder de brug: boswachter Vluggen.

In mijn kinderjaren maakte de prachtige houten brug over het droogdal "de Sjêheldergröb" al grote indruk. We stampten dan zo hard mogelijk op de planken van de brug om in het dal een zo hard mogelijk geluid te doen klinken.

Ook later hield de brug een bepaalde aantrekkingskracht. Weinig mensen liepen over de brug zonder een blik in de prachtige "gröb" te werpen. In 1957 werd door Staatsbosbeheer de grote houten brug als recreatie-element gebouwd, ze kostte 10.000 gulden. Bovendien kostte het aanleggen van de toegangswegen aan weerskanten van de "gröb" ook nog zo'n 4.000 gulden. Totaal dus 14.000 gulden, een flink bedrag voor die tijd. Het Savelsbos werd een prachtig wandeldomein en de brug vormde een prima noord-zuid verbinding.

De brug uit 1957 was aan vervanging toe. In januari 2005 werd er ter plekke een nieuwe stalen voetbrug gelegd; wandelaars kunnen weer jaren vooruit.

Pim van de Weerd

2005. De nieuwe brug wordt over de oude heen op haar plaats gerold.

2005. De nieuwe brug.

D'n iégel

Vorig voorjaar struikelde Pim in het donker over een bal op het grasveld. Hij dacht dat het de voetbal van de buurjongen was, maar bij nader inzien (gelukkig net op tijd) bleek het een opgerolde egel te zijn. Hij (de egel) had zo te zien geen schade opgelopen.

Rond deze tijd van het jaar kom je de egel, in het Gronsvelds "iégel" en ook wel (ten onrechte) "sjtiékelvéreke" genoemd, hoogstwaarschijnlijk niet tegen. Eind november zoekt de egel een beschut en rustig plekje, bijvoorbeeld onder een hoopje bladeren. Tijdens de winterslaap daalt de lichaamstemperatuur en teert hij op zijn vetreserves. Maar ook in zijn actieve maanden kom je de egel zelden tegen. Het is een nachtdier en slaapt dus overdag.

Als de egel ontwaakt uit zijn winterslaap is hij sterk vermagerd en gaat direct op zoek naar lekkere hapjes. Egels zijn insectenetters, maar ook slakken, regenwormen en een muis of een kikker staan op zijn menu. Is zijn buik vol dan gaat de egel op vrijersvoeten en na vijf weken draagtijd worden de jonge egeltjes kaal en blind geboren.

Na een paar uur verschijnen de eerste witte babystekeltjes, die na een aantal dagen bruin kleuren.

Deze stekelvacht is het meest kenmerkende van de egel. De stekels en een krachtige rugspier zorgen ervoor dat de egel zich bij gevaar in een wip tot een bal kan oprollen. Helaas leidt deze prachtige verdedigingstechniek in het verkeer vaak tot zijn dood. Hij ziet het licht van een auto als gevaar en rolt zich dan op in plaats van er snel vandoor te gaan. Vandaar de vele verkeersslachtoffers.

Behalve natuurlijke vijanden als roofvogels, dassen en vossen, vormt de mens zijn grootste bedreiging. De egel leeft in tuinen, parken, bosranden en houtwallen. De meest voorkomende doodsoorzaken zijn dan ook vergiftiging, verstikking, het gevangen raken in kuilen en putten en het verkeer.

Vind je een gewonde of zieke egel, dan kun je hem naar één van de ruim 60 egelopvangcentra brengen. Het dichtstbijzijnde egelopvangcentrum is: Egelasiel "Hedgehog Care" te Sittard.

Je kunt je tuin egelvriendelijk maken door het gebruik van gaas en netten te vermijden, te zorgen voor een trapje bij de zitkuil en bij de vijver en

geen gif te gebruiken. Tevens is het verstandig om vóór het in brand steken van een hoop bladeren en takken te controleren of er geen egels in huizen.

Zit er een egel in je tuin dan mag je hem best voeren met wat kattenvoer, brokjes of een gekookt ei. Geef egels nooit melk, want daarvan krijgen ze diarree.

Als er vroeger een nieuwe knecht in het dorp kwam, werd hij bij wijze van ontgroening op een avond meegenomen naar een weiland om "d'n iégel te jaoge". Dat ging als volgt. De nieuweling werd verteld dat de beste vangmethode was om, zodra je een egel zag, je pet erop te gooien. De knecht werd gevraagd zijn pet af te geven om de egel te vangen. Na enige tijd riep dan iemand: "Ich heb 'm, 'r zit oonder de klak." De nieuweling kreeg de kans om zijn eerste egel te vangen en moest hem met twee handen grijpen zodra de pet werd opgetild. Onder de pet zat echter geen egel maar een nog warme hoop. Grote hilariteit behalve bij de nieuwe egelvanger.

Een echte egel vangen is overigens ten strengste verboden, want het is een beschermd dier.

Wie weet zie je hem op een mooie zomeravond in je tuin rondscharrelen.

Tekst en tekening: Ina van de Weerd-Roosen

Projectonderwijs

De basisschool St.-Martinus in Gronsveld heeft, behalve de reguliere lessen, elke week een project-uur 'Limburg bovenbouw' op het programma staan. Hierin maken de leerlingen kennis met o.a. de samenstelling van onze bodem, vakwerkbouw, oude gereedschappen en oude voorwerpen. In dit kader krijgen de leerlingen op zes donderdagmiddagen van onze medewerkers een uitvoerige rondleiding in ons streekmuseum. Daardoor werd onze verzameling een geweldige ondersteuning van dit project.

Math Damzo geeft uitleg.

Joseph Clairbois geeft uitleg over het veilen.

Enkele spontane reacties wil ik u niet onthouden.

Nigel: "Ik vond het heel leuk in het museum. De mensen konden leuk vertellen en we mochten oude spullen uitproberen en dat was best fijn. Op het laatst was het leukst. Toen mochten we appels verkopen, dat was een heel groot rad. En er was ook een oude apotheek, maar het stonk er wel. Voor de rest waren er allemaal oude spullen."

Maddy: "Ik ben een keertje met het project-uur naar het streekmuseum geweest. Dat was best leuk, je zag er allemaal dingen wat ze vroeger gebruikten. Het was alleen jammer dat ze daar niet meer plaats hadden, dan konden we nog meer zien. Het leukste wat ik er heb gezien was de apotheek, die was helemaal nagemaakt zoals het vroeger was."

Séline: "In het streekmuseum was het erg gezellig en erg leerzaam. Je weet als je daar bent geweest hoe het vroeger er uit zag en welke materialen ze gebruikten. De mensen die de rondleiding gaven deden dat erg leuk. Ik vond het de moeite waard om daar naar toe te gaan."

Hopelijk zetten deze reacties van de jeugd onze lezers ertoe aan ook eens een bezoek aan ons streekmuseum te brengen.

Wat maog 't zién?

De afbeelding in het vorige nummer is een gedeelte van het gereedschap dat gebruikt werd om netten te repareren: boeten.

'Als kind heb ik vaak ernaar zitten kijken want mijn opa was visser. Het was echt mooi om te zien, maar het is wel al lang geleden.'

Dat schrijft Bep Verdeuzeldonk-Willems en ze krijgt daarvoor van ons een leuke attentie. Bep maakt van deze gelegenheid gebruik om de mensen in Gronsveld de groeten te doen.

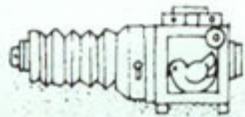
De nieuwe 'Wat maog 't zién?'

Is bovenstaande afbeelding een gedeelte van
a. een tabakspijp b. een warmwaterkruik c. een doedelzak

Reacties alleen schriftelijk naar Rijksweg 57, 6247 AB Gronsveld.

John van de Weerd

1933 Carnaval. Thérèse Willigers.

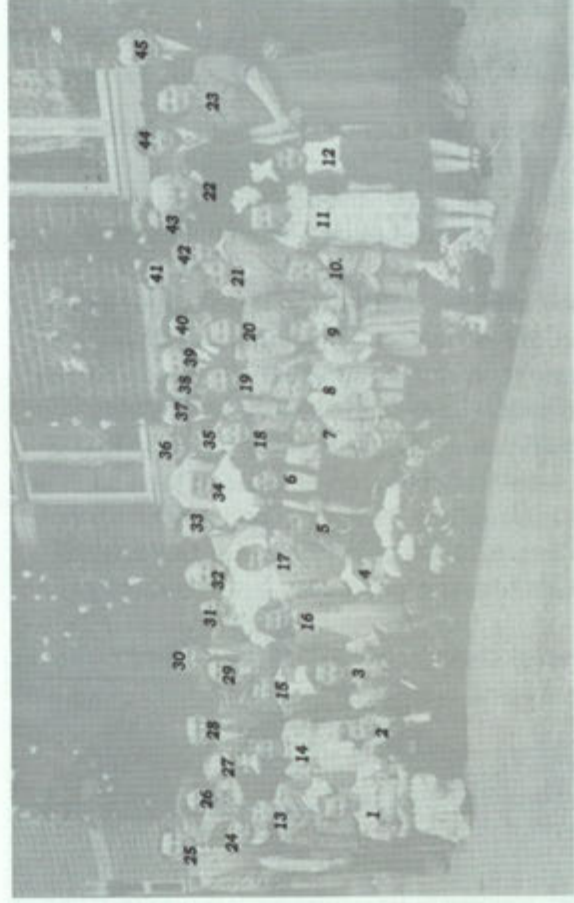

1985. Jean en Piet Mans scheren een schaap.

12 oktober 1986. Lena van de Weerd t viert haar 84e verjaardag met haar vriendinnen. Voorste rij van links naar rechts: Marie Dodemont, Nê t Naus-Schiepers, Lena van de Weerd, Anna Erkens-Sijben. Achterste rij van links naar rechts: Jeanne van der Linden-Schneiders, Mia Wolfs-Frambach, Maria Nelissen-Wassenaar, Lisa Schrijnemaekers-Hartmann, Annet Wassenaar-Erkens, Thea Schrijnemaekers-Huveners.

1951. Familiefoto bij gelegenheid van de eerste keer dat Lies Dassen terugkomt uit Vietnam.

1. Els Caelen (Tans) 2. Mieke Dodemont (Muytjens) 3. Maria Dassen 4. Tiny Dassen (Janssen) 5. Huub Dassen 6. Els Dassen (Hausoul) 7. Frans Dassen (zoon Zjéf) 8. Leo Dassen 9. Clemence Dassen (Schillings) 10. Jean Caelen 11. Miet Caelen (Voncken) 12. Lyda Dodemont 13. Zjeng Dassen (zoon Fréns) 14. Jeanne Dassen (Schreurs) 15. Jeu Dassen 16. Marie Dassen (Hurkmans) 17. Gilles Dassen 18. Lyda Dassen (Pachen) 19. Miet Dassen (Schevers) 20. Jeannette Dassen (Thelen) 21. Frans Dassen (zoon Mathieu) 22. Mathieu Roosen (oom van Lies) 23. Lyda Macheels (Dassen) 24. Jean Dassen 25. Zjéf Dassen 26. Anna Bosch (Dassen) 27. Catherina Huijnen (Roosen) 28. Frans Dassen (broer Lies) 29. Josephine Custers (Dassen) 30. Henri Caelen 31. Marie Dassen (Caelen) 32. Pater Hameleers 33. Frans Dassen (zoon Fréns) 34. zuster Lies Dassen 35. Marianne Roosen (moeder van Lies) 36. Zjang Roosen (oom van Lies) 37. Zjéf Dodemont 38. Lyda Dassen (Dodemont) 39. Zjang Dassen 40. Bertha Schmeis (Dassen) 41. Mathieu Dassen 42. Zjóf Dassen 43. Maria (Maj) Lardinois (Dassen) 44. Frans Dassen (zoon Giljam) 45. Giljam Dassen.

Geziën

Het adres van de voormalige hooischoor uit onze laatste periodiek is Duijsterstraat 1, maar als ik zeg tegenover "Door de Bekker" zal dit voor menigeen veel duidelijker zijn. Deze "sjeur" die omgebouwd is tot een prachtige woning is eigendom van Marie-Louise Dodemont en Paul Moonen.

Toen zij nog "vryde" ontstond het idee al dat er van deze schuur een woning gemaakt kon worden. De schuur was eigendom van de ouders van Marie-Louise: Gil Dodemont en Hubertine Waterval en toen zij dan ook het groene licht gegeven hadden, begon in 1988 de verbouwing. Allereerst werden de varkensstallen die tegen de muur langs de Rijksweg lagen gesloopt. Daarna werd de schuur, op de buitenmuren na, gesloopt. Bij het opruimen van de schuur kwam van onder het hooi een grote smeedijzeren poort tevoorschijn die, zo herinnert Gil zich nog, bij Petrus Regout in Maastricht als toegangspoort voor het personeel geënd had.

In 1990 was de woning helemaal klaar en nadat Paul en Marie-Louise op 29 september van dat jaar trouwden, betrokken ze hun geheel verbouwde "sjeur".

De schuur werd in 1926 gebouwd door Willem Dodemont, de vader van Gil. De inscriptie "W.D. 1926" die boven de voormalige poort in Naamse steen prijkt, bewijst dit. De schuur behoorde bij de boerderij van Gil en Hubertine, Rijksweg 149. Ze hadden een gemengd bedrijf: vee, akkerbouw en fruit. Gil had ook nog een volledige baan bij het kadaster in Maastricht, waar hij meer dan 25 jaar werkte.

In de jaren zestig hield Hubertine ook nog pension, zoals velen in die dagen. In het nog bestaande gastenboek staan veel gedichten en teksten die de gasten schreven over de indrukken die Gronsveld en Rijckholt op hen gemaakt hadden.

Het is waarschijnlijk dat de boerderij rond 1860 gebouwd is door Arnoldus (Nölke) Dodemont. Nölke kende veel verdriet: zijn eerste vrouw, Anna Jansen, overleed in het kraambed. Zijn tweede vrouw, Maria Pleumeekers, overleed aan de Spaanse griep. Zijn derde en vierde vrouw, respectievelijk Hubertina Braeken en Anna Kleijnen overleefde hij ook nog. Nölke overleed op 81-jarige leeftijd.

Willem, zoon uit het huwelijk met zijn tweede vrouw Maria, werd later samen met zijn vrouw Louisa Denis eigenaar van de boerderij. Marie-Louise en Paul hebben zich hier vanaf het begin "goed gegönd". Het was wel een hoop werk maar zeker de moeite waard.

Van de onderstaande mooie achterom valt veel te vertellen. Hij ligt op een markant punt in Gronsveld of Rijckholt.

Sjef Caris

Kên d'r hön nog

Zuster Lies Dassen (Lies van Fréns)
Soeur Françoise Maria

Lies werd geboren in Rijckholt op 25 september 1910 als dochter van Fréns Dassen en Marjanneke Roosen. Fréns was geboren in Gronsveld, in het huis thans Rijksweg 36.

Het gezin Dassen-Roosen telde twaalf kinderen en Lies was nummer vijf (drie kinderen overleden jong). Vader Fréns had een boerderij in de Steenstraat ('t Sjrëutsje) in Rijckholt en vervoerde met paard en kar bomen, kiezel en zand uit het Savelsbos naar bouwplaatsen in Gronsveld en Rijckholt.

Lies doorliep de lagere school in Gronsveld vanaf de eerste tot en met de vijfde klas. De lessen van Bèr Bouchoms herinnerde zij zich als de prettigste, vooral omdat ze van hem Frans leerde. Lies was direct al verliefd op de Franse taal. Meester Bouchoms zei eens tegen haar: "Vous avez une bonne prononciation, maar als je niet zo lui was kon je nog beter." Daar moest Lies het mee doen. Verder had zij les van meester Jennissen, juffrouw Schuren en juffrouw Pluijmen. De zesde en de zevende klas (de lagere school telde toen nog zeven klassen) volgde Lies op de lagere school in Maarland, waar de zusters Ursulinen lesgaven. Vader Fréns vond dat beter omdat daar meer aandacht werd besteed aan

naaldvakken en aan Frans. Daarna kreeg ze nog naailes van de gezusters Anneke en Lieneke Doumen uit Rijckholt. Moeder Marjanneke kon een goede naaister wel gebruiken in haar groot gezin en ze kocht voor Lies een naaimachine. Om haar Frans te perfectioneren werd Lies voor een jaar naar een Franse zustersorde in Oupeye bij Luik gestuurd. Daarna volgde ze in Gronsveld nog een cursus elektrisch koken. Alles leek erop te wijzen dat Lies een degelijke huisvrouw zou worden. Zij was een zeer vrolijke meid en ze danste graag. De mogelijkheden om te dansen waren gering in die tijd en de keren dat er een bal was in Rijckholt was Lies niet van de dansvloer weg te slaan. Ze danste polka's en mazurka's en walste als de beste. Destijds bestond het orkest meestal uit een accordeonspeler en een slagwerker. De dansparen betaalden per dans. Lies had altijd veel plezier beleefd aan de dansavonden, "Ich kôs dat good", vertelde zij.

Thuis werkte Lies mee op de boerderij maar op het land werken lag haar niet. Wel bracht ze graag de koffie "tössje de noon". Haar vader vond dat ze maar moest gaan leren; werken op het land was toch niets voor

De familie van Fréns Dassen. Achterste rij v.l.n.r.: Lies, Fréns, Mathieu, Zjang, Giljam. Voorste rij v.l.n.r.: Zjêf, Lyda, Fréns (vader), Nêt, Marjanneke (moeder), Marie.

30 Maart 1931. Het "missie-naaikransje" vóór de lagere school in Gronsveld. Boven van links naar rechts: Alphonsine Lacroix, Sjtien Aarts (Macheels), Sophie Joskin, Janna Macheels (Loyens) en Marie Jennissen. Midden van links naar rechts: Nêt Jennissen, Liza Jaspars, Lies Lacroix (Nelissen), Jê's Mulkens, Augustine Willigers, Fien Meijs, Anna Goessen, Bertien Halders, Lies, Liza Broex. Onder van links naar rechts: Jeanne Spronck, Alice Willigers (Houten), Jeanne Claessens (Daniëls), Rika Houtermans (Wolfs) en Lily Spauwen.

Lies in de kleding van haar orde, geflankeerd door haar moeder en haar zussen Lyda (Dodemont) en Marie (Caelen).

haar. Het zag er aanvankelijk niet naar uit dat Lies in het klooster zou gaan totdat ze met carnaval in een café in Rijckholt met haar vingers tussen de deur kwam. Huilend ging Lies naar huis waarna haar moeder haar meenam naar frère Servé, pater Dominicaan te Rijckholt. Deze zegende de inmiddels blauw geworden vingers. En passant vroeg hij aan Lies of zij, evenals haar zus, ook in het klooster wilde. "Van ze lève neet", zei Lies. Toch moeten de woorden van deze pater Lies aan het denken hebben gezet. Haar oudste zus Nêt was in 1927 ingetreden in een klooster in Frankrijk. Vader Fréns had toen enkel tegen Nêt gezegd dat ze mocht gaan als moeder geen bezwaar had. Zij werd zuster in een

Lies met haar vader en moeder.

klooster in Pellevoisin in Frankrijk. Toen Lies enkele jaren later ook vroeg naar het klooster te mogen gaan had Fréns gezegd: "Bedeenk dich mer twie jaor en es te daan nog wêls, daan maogs te goën." Achteraf zei haar broer Giljam dat zijn vader het er moeilijk mee had gehad zijn twee vrolijke dochters zo uit het oog te moeten verliezen. Lies had lang genoeg nagedacht. Zij wilde het echt: "Ich heb genôg van dis wêreld." Lies vertrok, net 21 jaar oud, met pater Hameleers van de Dominicanen uit Rijckholt, naar Lourdes, alvorens ze in het klooster ging. Het leek die paasmaandag erop dat heel Gronsveld en Rijckholt waren uitgelopen om Lies uit te wuiven. Ook de kale Zjang Willigers uit Gronsveld was erbij.

Lies aan het werk in het ziekenhuis Saint Paul te Hanoi.

Lies bij het uitdelen van voedsel in Hanoi.

Lies met Vietnamese kinderen in Hanoi.

Hij zei tegen Lies: "Nēm mich mer get mēt oēt Fraankriék." Lies antwoordde: "Ich zal dich 'nne kaamp mētnēme." Haar zus Marie vertelde dat Lies een vriend had die tot laat in de avond treurmuziek op zijn "monica" had gespeeld omdat hij het zo erg vond dat Lies in het klooster ging.

1967. Lies met een slachtoffer van de Vietnamoorlog. Deze jongen verloor zijn benen bij een bombardement waarbij zijn hele familie omkwam.

Lies wilde graag naar de missie maar durfde dat thuis niet te vertellen. Via Lourdes ging de reis naar Poitiers, waar een broer van haar moeder priester was. Vervolgens naar Pellevoisin in Midden-Frankrijk. Hier

11e Jaargang no 46
13 april 1975

UITGAVE VAN DE
STICHTING
"BINDING"

REDAKTIE-ADRES
GEMEENTEHUIS
TEL.: 04408-1210

Saigon, 1e Paasdag 1975

Beste Vrienden,

S. O. S. voor Vietnam.

Ik heb geen tijd U te schrijven maar wil U vragen ons te helpen, want we zijn waarschijnlijk op de laatste etappe. We worden van alle kanten door de communisten omringd.

De dank zij Uw hulp gebouwde loods zit afgeladen vol met vluchtelingen, die dag en nacht aankomen. Vele sterven onderweg, vooral kinderen en gehandicapten. Alleen in Saigon is nog een beetje 'vrede', Maar voor hoelang? God alleen weet het.

Wat er ook gebeurt, Lies blijft hier zolang dat mogelijk is en als God het wil. Ik ben altijd blij en gereed om naar de Hemel te vliegen - zonder helioptere - Die reis is gratis.

Ik vraag U alleen mij te helpen en bij voorbaat weet ik, dat de goede God Uw beloning zal zijn. Wat U ook geeft, niets is verloren en alles is heel "Welkom". Vandaag heb ik werkelijk geen tijd nog meer te schrijven, maar ik beloof U later meer nieuws.

Uit naam van heel ongelukkig Vietnam

"DANK"

Zuster Francoise Dassen.

1

Een noodkreet van Lies in Binding van 13 april 1975.

verbleef Lies enkele dagen bij haar zus Nêt in het klooster. Nêt was sinds haar aankomst in het klooster niet meer buiten de kloostermuren geweest. Wel had zij één keer bezoek gehad van haar moeder, die met haar mocht praten door een traliehekje.

Tien dagen nadat Lies uit Rijckholt vertrokken was, kwam ze aan in Chartres. Zij was erg onder de indruk van het strenge kloosterleven van haar zus. In Chartres legde Lies, na een proefperiode van twee jaar, de geloften af en haalde de diploma's die nodig waren om in de verpleging te gaan. Waar Lies, die inmiddels de kloosternaam Soeur Françoise Maria had aangenomen, in de missie terecht zou komen wist ze niet, maar de verhalen van Pater Hameleers over Indo-China, die hij verteld had tijdens de reis naar Lourdes, hadden haar interesse gewekt.

In 1936 was het eindelijk zo ver. Lies haar grote wens ging in vervulling. Per trein reisde zij op 4 maart naar Marseille en van hieruit met de boot in precies één maand naar Hanoi in Tonkin. Tonkin was een deel van het huidige Vietnam dat verder bestond uit Annam en Cochinchina. Het eerste dat Lies opviel was dat er mensen blootsvoets rondliepen. Haar eerste gedachte was dat ze al die mensen aan schoenen uit Europa ging helpen. Zij wist toen nog niet dat daar niemand schoenen droeg. Zij kwam terecht in Saint Paul, een klooster annex ziekenhuis waar ze veel jaren zou werken. Lies had aanvankelijk heel veel last van de vochtige hitte die voor iemand uit Europa slopend was. Vaak sliep ze om één uur nóg niet en om vier uur liep de wekker af voor het ochtendgebed. Ze dacht eerst dat ze het daar niet lang zou volhouden, maar ze zette door. Tot 1940 was het in het huidige Vietnam vrij rustig. Van 1940 tot 1945 hielden de Japanners het land bezet. Na de capitulatie van Japan vocht het Franse koloniale bewind tegen de nationalistische Vietminh, een communistische groep onder leiding van Ho Chi Minh die de onafhankelijkheid nastreefde. Deze oorlog eindigde in 1954 met de Franse nederlaag bij Dien Bien Phu.

Vietnam werd tijdelijk in tweeën gedeeld. Daarmee keerde de rust niet terug. Er ontstond een guerilla-oorlog tussen Noord-Vietnam (gesteund door China) en Zuid-Vietnam (gesteund door Amerika) die jaren zou duren. Buitenlandse zusters en paters vluchtten. Lies bleef als vrijwilliger achter. Zij wist de Vietnamezen te overtuigen van haar charitatieve bedoelingen. Intussen was Lies in 1951 één keer terug naar huis geweest. Tot 1960 verbleef zij, als hoofd van klooster en ziekenhuis, als enige buitenlandse zuster tussen de communisten. Ze zorgde ervoor dat de achtergebleven Fransen een goede medische behandeling kregen. Lies kreeg hiervoor later (en dat was voor een buitenlandse een grote uitzondering) de hoge Franse onderscheiding, de Légion d'Honneur. Lies vond het belangrijker dat zij haar werk kon blijven doen. Ze sprak in die tijd nauwelijks Nederlands. Er waren in het hele gebied Indo-China slechts drie Nederlandse religieuzen maar afstanden en omstandigheden

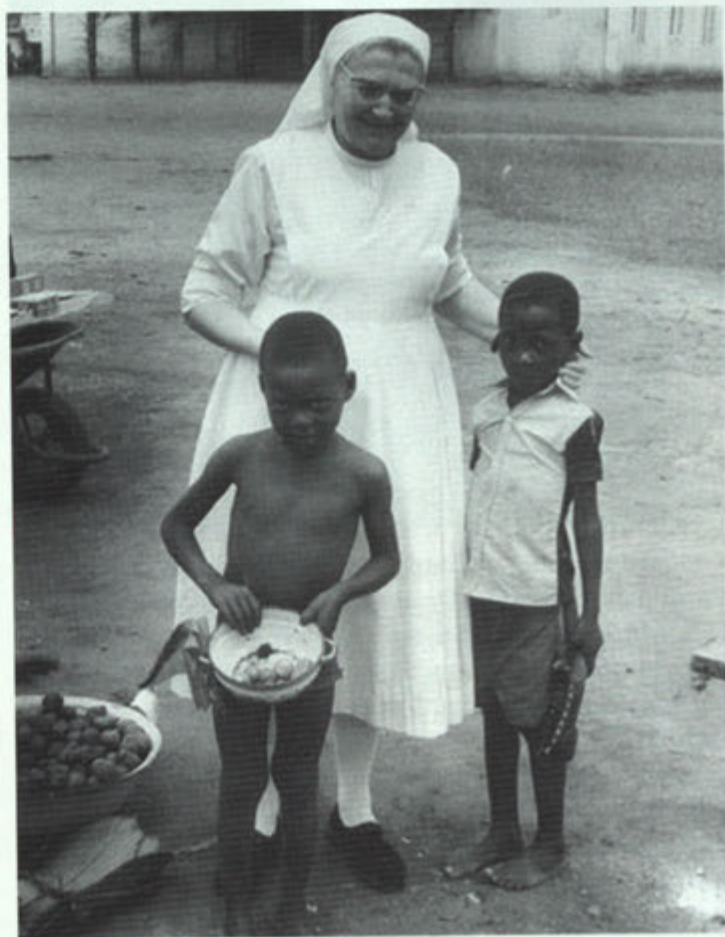

1978. Sponsortocht Amsterdam-Gronsveld ten bate van de missionarissen van Gronsveld en Rijckholt. Lies wacht met Père Ange Willigers en bisschop José Willigers op de wielrenners.

1978. Lies tussen renners van wielclub Gronsveld bij gelegenheid van sponsortocht Amsterdam-Gronsveld.

maakten contact bijna onmogelijk. Toevallig waren deze drie op een steenworp van elkaar geboren: Lies in Rijckholt, Pater Hameleers in Sint-Pieter, Maastricht en Père Ange Willigers in Gronsveld. Lies doopte honderden Vietnamezen zonder dat de communisten het wisten. In 1960 werd Lies Vietnam uitgezet. Ze moest weg ondanks dat de toenmalige communistische leider Ho Chi Minh haar nog persoonlijk bedankt had voor haar werk. Lies kwam terecht in Phnom-Penh in het naburige Cambodja, dat toen nog redelijk veilig was. Vanuit Phnom-Penh reisde Lies naar Parijs om vervolgens voor de tweede keer na haar vertrek in 1936 enkele weken in Rijckholt te verblijven. In deze periode

1978. Lies met kinderen in Kameroen.

1987. Op bezoek bij zus Nêt in Pellevoisin.
V.l.n.r.: Zjêf, zwager Henri Caelen, Lies, Nêt en Marie (Caelen).

bezoekt Lies Paus Pius XII in Rome, die haar in audiëntie ontving. Van hem kreeg zij een oorkonde bij gelegenheid van haar 25-jarig jubileum. Enkele maanden later vloog Lies terug naar Saigon in Zuid-Vietnam. Dit werd voor haar de moeilijkste periode in haar leven omdat ze toen meer en meer werd geconfronteerd met de harde werkelijkheid van de verschrikkelijke oorlog die daar woedde. De eindeloze bombardementen met vele doden en gewonden zou zij nooit meer vergeten; het was een hel. Lies voerde haar taak als verpleegster met grote toewijding uit. In tijd van nood voerde ze zelfs regelmatig operaties uit. Toen de Amerikanen zich in 1975 terugtrokken, kwam er een einde aan de oorlog. In 1976 werd Lies definitief Vietnam uitgezet. Veertig jaar, vier maanden en vier dagen had ze er gewerkt. Na een kort verblijf in Frankrijk hield Lies het niet meer uit in het benauwende klooster in Chartres. Ondanks haar 66 jaar zocht ze een nieuwe uitdaging en ging naar Kameroen. Ze kwam aan in Duala en ging van daar over slechte wegen naar de hoofdstad Youndé. In een dorpje 35 kilometer van Youndé ging Lies bij een eerste-hulp post werken. Daar

Lies met haar zus
Lyda (Dodemont).

was geen elektriciteit en geen telefoon. Er was 's avonds alleen licht van petroleum lampen en van open vuren. Lies kwam er snel achter dat zij niet zonder auto kon. Via de Miva (Nederlandse missieorganisatie) kreeg zij een Renault 4. Deze bleek al snel te klein voor het vervoer van vooral zwangere vrouwen naar het ziekenhuis van Youndé. Lies kreeg een Renault 14 die vele jaren dienst deed. Kameroen was in vergelijking met Vietnam een verademing. Weliswaar was de armoe vergelijkbaar maar er was vrede in deze streek. De mensen waren heel dankbaar voor wat ze hadden en wat ze kregen. Lies regelde via Rijckholt en Gronsveld inzamelingen. Zo werd met steun uit haar geboortestreek een nieuw hospitaal en een nieuwe school ingericht. Bijna wekelijks werd via Binding en via De Nieuwe Limburger een oproep gedaan voor geld en kleding. Al die oproepen werden stevast beëindigd met haar woorden:

"La vie est toujours belle." In Kameroen liep Lies meerdere malen malaria op. Malaria-besmetting raak je nooit helemaal kwijt en dus moest Lies na twee welbestede jaren haar werk in Kameroen opgeven. Zij keerde terug naar het klooster in Chartres om hier van haar verdiende rust te genieten. Zij kreeg nu ook meer kans om haar familie en bekenden te bezoeken en te ontvangen. Via Binding bleef ze in contact met haar dorpsgenoten. Aan het eind van het interview dat Grueles in 1983 met haar had, antwoordde Lies op de vraag of zij nog iets wilde: "Non, j'ai travaillé beaucoup et maintenant c'est le temps de repos." Lies overleed op 4 maart 2003 in het klooster in Chartres in de gezegende leeftijd van 92 jaar. Ze ligt ook in Chartres begraven.

La vie est toujours belle.

Frans van de Weerd

Foto's: familie Dassen en archief Grueles

Copyright Stichting Grueles.

Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. tel. 043 - 4082880. Internet: www.grueles.nl

Abonnementen-administratie: Rijksweg 86 A, 6247 AK Gronsveld. tel. 043 - 4081662.

U kunt zich abonneren op ons tijdschrift door €12,00 over te maken op Rabobank Gronsveld, rek.nr. 11.75.15.000 of Postbank 25 35 375 t.n.v. Stichting Grueles. Losse nummers € 4,00.

